

Az Öregisten a szubboticai magyar csaton

Az Öregisten

Mesterházy Károly a IX. századi magyar vallás legjelentősebb régészeti bizonyítékának a szubboticai magyar temetőben talált övvereteket tartja. „A szubboticai öv csatján hosszú szakállú aggastyán látható törökülésben, szélesen szétvetett térdekkel. Jobb kezével áldást oszt, baljával egy T alakú tárgyat fog. Fülében fülbevaló látszik, homlokán széles szalag lobog mindkét oldalra ... Az aggastyán csakis az Atyaisten lehet, de mind megjelenítése, mind annak módja, mind attribútumai merőben szokatlanok, mondhatnám ismeretlenek a keresztény világban. Pontos párhuzamai ismertek viszont Szogdiából és a szaszanida vagy posztzaszanida Iránból. A mervi vázán, amelyet osszáriumnak határoztak meg, az egyik jeleneten a zoroasztriánus pap ül teljesen azonos tartásban. (...) A homlokán levő szalag tulajdonképpen a diadém szalagja, melyet az uralkodó felé szárnyas génuszok repítenek, amely a szaszanida fejedelmek koronájáról fejük, illetve válluk felett lobog. A szubboticai egyik övveret is ezt az alakot ábrázolja, a diadémot repítő génuszt. Az aggastyán másik, Közép-Ázsiára utaló jellegzetessége a fülbevalója.

Kezében valószínűleg T (»tau«) keresztet tart, amely a legősibb forma, a római rabszolgák és Krisztus keresztje.... A magyarok istenének első ábrázolása tehát csak a Tau kereszt által kapcsolódik a kereszténységhez, minden más jellegzetessége és környezete, kísérői az iráni világhoz kapcsolják. Egy magyar népmese, az angyalbárányok/möndölecskékről szóló, azonban hozzá hasonló aggastyánt idéz fel.“ – írja Mesterházy.¹

Az ősi magyar Atyaisten vagy Öregisten a möndölecskékről szóló mesén kívül más meséinkben is szerepel.

Kárpátaljai magyar népmesében (*A szegény ember meg a gazdag ember*) hétnapi járás után a szegény ember túl az üveghegyen megtalálja a tűzrakást, amiről egy öregasszony beszélt neki. „Ahogy ül a tűznél elgondolkodva, a tűzből fölemelkedik egy nagy aggastyán.“ Azután még 11 aggastyán jött ki a tűzből. „Leheveredtek a tűz köré karikába, és kezdtek helyet változtatni. A szegény ember félni kezdett.

Mondta a legidősebb aggastyán:

– Minek félsz, te szegény ember? Mi tudjuk, hogy te nem hazudtál... Mi téged nem bántunk.⁴²

Egy zsák parázssal ajándékozzák meg az igazmondó szegényt, és a zsák parázs, mire hazaér vele, színarannyá változik. (Később a hazug, kapzsi gazdagot a tűzbe dobják.)

E mesében különösen érdekes az aggastyánok 12-es száma és az, hogy a tűzből jönnek elő. Az idézett mese másik változatában (A parázs) az Öregisten részletesebb leírását kapjuk: „Hát egy ősz öregember ült a tűz mellett, sokkal, de sokkal öregebb, mint ő. Fehér volt a szakálla, mint a hó, s éppen övig ért.⁴³

Titokzatos ősz öreg jelenik meg „A hétszépességű királykisasszony“ című mesében is (Benedek Elek közölte), akinek „mindenféle nagy könyvei“ is vannak mágikus hatalma mellett. A hős az öreg tündérigéivel rátalál egy nagy könyvre, amelyre tündérbetűkkel van írva: „A Hétszépességű királykisasszony könyve“. Végül megtalálta a tulajdonosát is a Kecsebak várban: „Ottan feküdt a királykisasszony aranynyoszolyában. Fehér volt, mint a lilium, de olyan szép, mintha nem hét, de hetvenhét szép leányból szőtték-fonták volna össze.“⁴⁴ Egy kalotaszegi meséből (A selyemrét) azt is megtudjuk, hogy az ősz öregember (vagyis az Öregisten) az Aranyerdő közepében lévő Selyemréten lakik. A házában élő gyönyörű lány bizonyára az ő lánya: „Nézzük meg, mit is látott? Egy szép aranyágyat, az ágyban egy olyan tizenhét év körüli leány aranyhajjal, meztelenül fekszik.“⁴⁵

Az ősz öreg ellensége a vén boszorkány, akinek katonái ostromolják a lakhelyét. A boszorkány katonái egy lyukból (=az Alsó Világból) jöttek elő. A mese hőse bement oda, és mikor beért, ezt látta: „Egy nagy tágas térség közepén egy esztováta. Benne ült egy vén öregasszony, akkora orra volt, hogy a földet írta... És ez a vén boszorkány nyomta a lábítót, s valahányszor a vetillőt átaldoba, mindig egy század katona állott elő, s adta ki nekik a parancsot:

– Előre a selyemrétre! Öljétek meg azt a vén gazembert!⁴⁶

„Az aranymadár“ című mesében az ősz öreg a következő útbaigazítást adja az aranymadarat kereső hősnek: „Ettől az erdtől háromnap járó-földre van egy még ennél is nagyobb erdő. Annak a közepén egy ezüsttő. Ezüsttőnek a partján egy arany nyárfa. Azon az arany nyárfán fészkel az aranymadár. Szólj hozzá szépen, s leszáll majd a karodra. Aztán mond nekéd valamit, s amit mond, te csak végezd el becsületesen, s majd meglásd,

boldog lész egész életedben.“⁴⁷ Az aranymadár elvarázsolt királykisasszony, aki az őt megváltó (megszabadító) hős felesége lesz. Figyelemre-méltó, hogy az ősz öreg e mesében is mindentudó, előre tudja a hős nevét és azt is, hogy fel fogja keresni. Amikor János bement hozzá, éppen „egy rengeteg nagy könyvben“ olvasgatott.

Székely mesében (*Szegény bújdosó legény*) a hős medve-kísérőjével a Veres tenger szigetén egy öregembert talál, „akinek a haja s szakálla a földet éri.“ Az öreg a következőket mondja el nekik: „Tizenkétszáz eszten-deje, hogy itt remete vagyok ebben a szigetben, nem láttam még emberi nemzetet azótától fogva. Immár az Isten hozott titeket, mert örökké halogattam a halálomat, amíg valami emberi nemzet idejön. Immár meghalok, temesetek el. Amiért eltemettek, adok egy könyvet, nézz bele, s amit kívánsz, mindjárt megtörténik.“⁴⁸ A Pingált szobák című népmesénkben a meshős a zenélő túlvilági erdőben talál rá az „öreg ősz embőr“-re, ott, ahol a madár se járhat. Az ősz öregtől kapja táltos lovait, varázs-kantárait és egy vesszőt, mellyel körös-körül kerítve magát olyan védő vasrostély terem ott, hogy oda „gonosz jutni nem bír.“⁴⁹

Mindezeket összegezve a magyarok Öregistene tűzben jelenik meg („A tűz az Isten, ő az őserő!“ – írta Tompa Mihály), ami a máglyát rakó mágusaink és az ős-népünk „tűzimádását“ is megmagyarázza. Az Öregisten a 12 tagú vének gyülekezetének (=az Állatöv 12 jegyének urai!) is a legidősebbje és vezetője, hosszú ősz haját és övig érő ősz szakállat visel. Az Ég atyja, az égi Atya, ki áldást oszt és az Igazságot őrzi (ő maga az Igazság) és így mindentudó, akinek hatalmas könyve bizonyára a mindentudás könyve. Ellensége az alvilági boszorkány, a vén vasorrú bába, aki gonoszok támadó hadseregét teremti (szövi) mindig újra ellene. Az égi Atya, az örök Öreg (a vén Fényisten) egy aranyerdő közepében, a Selyemréten lakik a mennyben, gyönyörű fiatal (örök-ifjú) lánya talán a Lélek ősalakja, az (ős-) szépség és (ős-) jóság megtestesítője, a Szerelem-istennő (=Vénusz, Aphrodité).

Szegfű László szerint „az ősök szellemével kapcsolatos hiedelmek általános elterjedésére utal, hogy pl. a magyar táltost »egy fehér hajú, fehér szakállú« ember vezeti be a tudományba, a mansik »atyának«, »őszfejú öregecskének« nevezik istenüket, a finn Ukko jelentése is »öregember.«⁵⁰ Ha tovább nyomozunk, a bibliai és apokrif látomásirodalomhoz jutunk, amelyben ugyanez az ősi Isten-kép jelenik meg.

Szent János apostol mennyei jelentésekről szóló könyvében (4,4) írta le, hogy a mennyei trón körül 24 vén ül (2×12). „A trónon ülő jobbában egy kívül-belül teleírt könyvtekerceszt láttam.“ (Jel. 5,1) „Bokáig érő ruhát viselt, aranyöv övezte mellét. Feje és haja fehér volt, mint a hófehér gyapjú, szeme, mint a lobogó tűz, lába, mint a kohóban izzó sárgaréz, arca pedig olyan volt, mint a teljes fényében ragyogó nap.“ (Jel. 1,13-16) Jánost így szólította meg: „Ne félj! Én vagyok az Első és az Utolsó és az Élő.“ (1, 17-18)

Jézus Atya-istene jelent meg e látomásban Jánosnak, és Élő-nek nevezte magát, ami megegyezik a régi kánaáni Él (Elohim) isten-névvel, és semmi köze a zsidók Jahvé-jához.

Dánielnek éjszakai látomása volt a fekvőhelyén, és rögvest le is írta: „Amint néztem, egyszer csak trónokat állítottak fel és az Ősöreg leült. Ruhája fehér volt, mint a hó, fején a haj tiszta, mint a gyapjú. Trónja lobogó lángból volt, kerekei meg izzó parázból. Tűzfolyó eredt belőle és folyt tovább. Ezerszer ezren szolgáltak neki és tízezerszer tízezen álltak előtte. Ítéletet tartottak és felnyitották a könyveket.“ (Dán. 7, 9-10)

E könyvekben fel vannak jegyezve az emberek összes jó és rossz cselekedeti (Jel. 20, 12). „Az Évezredek Ősöregje (arámul Attik Jomin) az Örökkévaló Isten. A fehér haj is az örökkévalóság jelképe.“¹¹ Szintén Dániel könyvében szerepel ez a kijelentés (Zsuzsanna mondja): „Örök Isten! Te ismered a titkokat és tudsz mindenről, mielőtt világra jött volna.“ (Dán. 13, 42)

Énok könyvének „A messiási könyv“ elnevezésű részében olvashatjuk: „46.1. Láttam ott azt, akinek ösöreg feje (volt), és feje olyan fehér (volt), mint a gyapjú. 2. Kérdezősködtem az angyaltól, hogy ki ő ... és miért jár ösöreg fejjel. 3. Válaszolt nekem, és így szólt hozzám: – Ez az Emberfia, akié az igazságosság, akinél az igazságosság lakik, és aki kinyilatkoztatja annak minden kincsét, ami el van rejtve.“¹²

„47.3. Azokban a napokban láttam, hogyan ült az Ősöreg dicsőségének trónjára és felnyitották előtte az élők könyveit.“¹³

A manysi Numi-Tórum (Égi-Atya), a főisten neve párhuzamaiként szerepelnek a verses regékben: Felső-Fehér, Felső-Kedves, Fehér-Tórum, Felső-Aranyos, Arany-Fény, Arany-Világosság, Felső-Világosság, Jó-Világosság.¹⁴ „A népköltészetben öreg, esetleg nagyon öreg férfiként szerepel..., Előtte semmi sem titok, ügyel a jogra, a halandóknak elérhetet-

len, csak az ember belső érdemeit veszi tekintetbe.“¹⁵ Nem tekintették a világ teremőjének. „Mindent tud, mindent lát, mindent hall, mindenre kiterjed a figyelme. A jurákok szerint mikor Num körüljárja a világot, akkor a nap a jó és a hold a rossz szeme.“¹⁶ (A mi meséink síró-nevető szemű királyával azonos.) „Mindene arany vagy ezüst... Szép, himzett, gazdagon díszített ruházatában többnyire a felső, a hetedik égben házában ül..., a déliek elképzelésében hétszeres üvegből készült az ablaka, esetleg a ház vagy az ég is üveg.“¹⁷

Az égben természetesen a fű (és az erdő, stb.) is arany, akárcsak a magyar népmesékben. Az égi atya fehér lovon jár. „Az égi atya munkájához szükséges aranykönyvek, melyekben a világ és az emberek sorsa le van fektetve, éppen úgy a házában vannak, mint az élet vizét tartalmazó hordó.“¹⁸

János „Jelenései“-ben, melyben sok más ősmagyar és manysi mitológiai elem található, szintén szerepel az üveg: „A trón előtt kristályként csillogó üvegtenger.“ (Jel., 4,6.)

A legfelsőbb Istennek fehér állatokat, elsősorban lovat áldoztak (az égiek színe a fehér). A nyírfa Num szent fája, italáldozata a tej lehet. A szertartást kelet felé fordulva végezték.¹⁹ A manysik leggyakrabban Kaltest említik az égi isten feleségéért, ... s a legtöbb regében a lánya.²⁰ (Ez a legvalószínűbb, hiszen egy ösöregnek aligha lehet ifjú lánya a felesége! A „görög“ mitológiában is az égi ős-istennek, Uranosznak tulajdonképpen Aphrodité a lánya – lásd még: Aphrodité Urania.) Jugria egész területén ismerték és imádták Kaltest istennőt, akinek 6 nővére van. (V.ö. a magyarok 7 boldogasszonyával!) Áldozati tárgyait a lakásban, külön ládikóban tartják. A manysik Kaltest csodálatosan szép fiatal lánynak tartják.

Tehát a magyar, az ő-kánaáni (ő-izraeli) és a manysi hagyományok tökéletesen megegyeznek (és kiegészítik egymást) a legfelsőbb Égi Atyával kapcsolatban is.

JEGYZETEK

- 1 Honfoglalás és régészet Bp., 1994., 198. o. (M.K.: Többgyökerű ősi vallásunk emlékei)
- 2 Pallag Róza Bp., 1988., 153. o.
- 3 Benedek Elek.: MMM III. köt. (Bp., 1989., 267.o.)
- 4 MMM III., 130.o.
- 5 Rózsafiú és tulipánleány Bp., 1987., 123. o.

- 6 Rózsafiú és tulipánleány Bp., 1987., 124. o.
 7 MMM. III., 148. o.
 8 Szegefi László: Ősi szellemi örökségünk I. Szeged, 1996., 10. o.
 9 Biblia: Ószövetségi és újszövetségi szentírás (Bp., 1982.) 1030. o.
 10 Apokrifek Bp., 1988., 67. o.
 11 Apokrifek Bp., 1988., 68. o.
 12 Vértés Edit: Szibériai nyelvrokonaink hitvilága Bp., 1990., 21. o.
 13 Vértés Edit: Szibériai nyelvrokonaink hitvilága Bp., 1990., 22. o.
 14 Vértés Edit: Szibériai nyelvrokonaink hitvilága Bp., 1990., 23. o.
 15 Vértés Edit: Szibériai nyelvrokonaink hitvilága Bp., 1990., 23. o.
 16 Vértés Edit: Szibériai nyelvrokonaink hitvilága Bp., 1990., 24. o.
 17 Vértés Edit: Szibériai nyelvrokonaink hitvilága Bp., 1990., 25. o.
 18 Vértés Edit: Szibériai nyelvrokonaink hitvilága Bp., 1990., 28. o.
 19 Vértés Edit: Szibériai nyelvrokonaink hitvilága Bp., 1990., 62. o.
 20 Vértés Edit: Szibériai nyelvrokonaink hitvilága Bp., 1990., 62. o.

Jézus szőlőtől fogant

„Áldott a te méhednek gyümölcse, Jézus.” (Luk.ev.,1,42.)

Nyelvünk tanúsága szerint a magyar szőlőművelés több évezredes. Ugyanis szőlő szavunk ókori párhuzamai ezt kétségtelenné teszik. Robert Graves írt arról a *Szüleusz*-ről, aki egy lüdiai szurdokban élt (Lüdia, Lídia, Ludu-ország az ókori Kis-Ázsia nyugati részén terül el) és „az arra haladó idegeneket el szokta fogni, s kényszerítette őket, hogy kapálják meg a szőlőjét. Héraklész gyökerestül kitepte a tőkéket.”¹

Szilénosz szintén kis-ázsiai eredetű istenség, aki a görög-római mitológiában Dionüszosz-Bakkhosz boristen nevelője, majd kíséretének tagja volt.

Homérosz a sziléneket (többes számban) mint a nimfák szeretőit említi.² Szilénosz bölcsességéről is híres volt. Platon „A lakomá”-ban említi, hogy a szétnyitható, faragott szilénszobrok istenképet rejtettek.

A szilfa neve ismét csak a szőlővel függ össze. „A szilnek, mivel a szőlő támasztékául használták az ókorban, a Dionüszosz-kultuszban volt nagy szerepe.” – írja Surányi Dezső.³

A *szil* is ősi magyar fa-név, mint finnugor párhuzamai is bizonyítják: mari (csereemis) *sol*, mordvin *själji*=szilfa, finn *salava*=kecskefűz. A szőlőt az élet fájával is azonosították (Jankovics hívja fel a figyelmet a latin *vita*=élet és *vitis*=szőlő szavak kapcsolatára. És, mint írja, „a sumér írás az »élet« szót szőlőlevél alakú írásjellel jelölte.”⁴)

„A legnagyobb ismert »szőlőfa« törzse a 45 m hosszúságot is meghaladja...⁵ (Vö.: „égig érő fa”!). A szőlő az őszi napéjegyenlőség (és ezáltal a Mérleg jegy) jelképe is. „Egy zsidó szentírás-magyarázat szerint a paradicsomi tudás fája szőlőtőke volt.”⁶ Fáy Elek említi, hogy Creutzer (Bocharttal egyetértve) „a szilén név összefüggését látja a kanaáni jó bortermő Sziloh város nevével.”⁷ Siló Izrael vallási központja volt (a honfoglalás után ott helyezték el a sátortemplomot). Jákob áldásában van egy rejtélyes részlet, melyet a magyar nyelv tesz világossá: „Nem múlik el

Júdától a fejedelmi bot, sem a vezéri pálca térdei közül, míg eljő Siló, és a népek neki engednek.“ (Ter. 49, 10.)

A Talmudban Johanán (1.évsz.) amikor a Messiás nevét kérdi, azt a választ kapja, hogy annak neve *Siló*.⁸ Hogy e név a magyar Szőlővel azonos, bizonyítják Jákob idézett áldásának következő sorai, melyek az eljövő Silót írják le: „Szőlőtőhöz köti szamarát, és nemes *venyigé*hez szamara vemhét, ruháját *borban* mossa, felöltöjtét a *szőlő véreben*.“ (Ter.49,11.) És Jézus azt mondta magáról: „Én vagyok az igazi szőlőtő.“ (Ján.ev. 15,1.)

A Bibliában „Izaiás szőlőskertről beszél, Ezekiel könyvében a cédrusfa hajtása növekszik dús szőlővé, a 79. zsoltárban a szőlőtő az Egyiptomból kihozott Izrael.“⁹

Az Egyiptomból kihozott szőlőtő „Árnyékával befödte a hegyeket, indáival Isten cédrusait. Vesszőit a tengerig növelte, hajtásait a nagy folyamig.“

A qumráni Hódayóth (VI, 15.) nem hagy kétséget afelől, hogy itt az égig érő fáról van szó: „Az ág [nezer!] lombját kiterjeszti az egész földre, lombkoronája égig ér és gyökerei a mélységbe nyúlnak.“ A Heródes-féle jeruzsálemi templomban az előcsarnok mennyezetén egy óriási szőlőtő volt ábrázolva aranyból, amelynek fürtjei embermagyságúak (!) voltak.¹⁰

Egyiptomban a szőlővessző istenének neve *Sai* (Saj) volt.¹¹ E névvel mutatnak összefüggést *szál*, *sarj*, *sajtó* (=szőlőprés!), *szőlő*, *szil*, stb. szavaink.

A szőlő, a szüret és szül ige is összetartoznak. Meséink szóló szőlőt említenek. (A Nap latin neve: Sol és a sólyom a Nap madara. A régi magyar *saj* v. *saly* szó „csillog“ jelentésű, vö. manysi *sjulgh* = ‘szikrázik’, *chanti* *sjuhlihem* = ‘csillog’, votják *cjiljany* = ‘ragyog’.) A szőlő a manicheusoknál is azért állt tiszteletben, mert a legtöbb fényt magába gyűjtő gyümölcsök egyike.

Az evangéliumok Jézus fogantatásának mikéntjéről nem közölnek semmit. Az ősi magyar mesék viszont megőrizték az isteni gyermek csodálatos fogantatásának történetét. A Szőlő-szült-Kálmány című gömöri hősmesében egyszer 12 órakor a földön járt a villám, és akkor egy asszony alatt leszakadt az ág. Az asszony azt álmodta, hogy a Világ-Erdő közepében minden hét esztendőbe megjelenik a Világ-Fája alatt két szem szőlő. Aki az elsőt leszakítja, annak fia, a aki a másodikat, annak lánya

lesz. A szőlőtőke villámláskor emelkedett ki a föld gyomrából. Két asszony is evett a szőlőből, és mindketten 7 éjszakán, 7 nappalon, 7 szempillantáson át aludtak.¹²

Különösen érdekes a villám szerepe itt: a finn *salama* ugyanis villámot jelent (vö.: csillan, csillám) és Jézust is hasonlítják villámhoz: pl. Máté ev. 24,27. és Lukács ev. 17,24. És Jézus neve fényeset, izzót jelent! A finn szó a már idézett magyar szócsoporthoz tartozhat és ugyancsak a szőlőnek a ragyogással, csillogással, szikrázással, villámmal valló hitregei kapcsolatára utal. A mesében a földig erő szakállú ember (az Öregisten!) is megjelenik, és keresztfiának nevezi a szőlőtől született gyermeket, és azt mondja neki: *éppúgy tudsz a világról mindent, mint én*.¹³

A *Kígyóbőrű Kámán Sára: Világszép asszonya* című mesénkben öreg koldus azt tanácsolja a gyermektelen királynénak, hogy az udvarban lévő kazal venyigéből húzza ki a legkorhadtabb szálát, „ültesse el a kastély csurgásában, azon terem majd három fürt szőlő, és a három fürt szőlőt egye meg, attól fog születni egy gyereke“.¹⁴ A *Szőlőszem királyfi* című népmesénkben egy magányos öreg király a szőlőkertjébe mindennap ki ment, és egyik délután „meglátott egy olyan szőlőtökét, amelyen csak egyetlen fürt volt, s azon az egy fürtön egyetlenegy szőlőszem, de az szín-aranyból. Nézi a király a szőlőszemet, de ahogy nézi, egyszerre nőni, kerekedni kezd a szőlőszem, s ahogyan nő, keze, feje, lába kerekedik, végül egy helyrevaló szép fiúcska lett belőle“¹⁵, akit Szőlőszem királyfinak keresztelt el az öreg. Szőlőszem királyfi három nap alatt „embernyi emberre“ nőtt, és egy útja során tizenkét (!) zsvánnyal találkozott, akiknek csak a vezérét hagyta életben, és azt egy hordóba zárta egy ház 12. szobájában. (A 12 állatövi jegy 12 „ház“-nak felel meg, a 12. „ház“ pedig a fogság és a gonosz szellem háza!) E mesében az arany szőlőszem a szőlő Nap-eredetére való utalás: a Nap aranyfénye a szőlőszembe sűrűsödik.

Mérai népmesében (*Zöldlevél*) a gyermektelen pár a következő tanácsot kapja: „Van magának az a nagy kertje. Abban van egy szőlőtő. Csúszszon az asszony térden odáig, s a szájával vegyen le egy szem szőlőt, nyelje le egészben, s jöjjön visszafelé. De senkihez ne szóljon. S meglesz a gyermeke. S ebből lesz a gyermeke.“¹⁶ Ez a mese újabb fontos részletekkel egészíti ki az egykori gyönyörű hitregénket.

A *száj* szavunk (v.ö.: angol *say*=mond! és szó [szav-]) és a szőlővessző egyiptomi *Sai* (Saj) istenének a neve is megegyezik! És az asszony-

nak térden állva (tisztelttel), a szájával kell leszakítania a szőlőszemet, és éppen megszólalnia tilos közben! És Jézust János apostol „Igé“-nek, azaz szónak (=logosz) nevezi! Jézus pedig az egyiptomi eredetű (a Talmud szerint „átkozott“) északi tíz törzs, Izraél jelképével, a szőlőtővel azonosította magát. Szent Efrémnél az életfa maga a Logosz, vagyis az Ige.¹⁷

Az Emese-monda iráni, pontosabban madai (méd) párhuzamában, a Kürosz-mondában Mandané (a médek neve volt a manda, aminek „mond“ értelme is volt!¹⁸, vö. a manysik mons, mont önmegnevezésével) a méd király lánya. Apja egyik álmában „leányának ágyékából olyan szőlőtőt látott fakadni, mely egész Ázsiát elborította“.¹⁹

A Kürosz név magyar megfelelője a Körös (az sem véletlen, hogy a „kései avar“, azaz szabir központ Nagykörös volt és hogy szabir törzseink éppen folyókat neveztek el a bizonyára visszavárt nagy királyról), ami a Nap egyik neve is lehetett őseinknél (vö. ógörög khrüsz-=arany).

A Kalevala utolsó énekében Marjatta, a tiszta szűz számócát, áfonyát eszik és attól foganja csodás gyermekét:

*„Nem háltam se nőtelennel,
Sem pediglen nős emberrel;
A szirten számócát szedtem,
Piros áfonyára leltem,
Bogyót kaptam kedvemre is,
Másodízben nyelvemre is,
Az nekem ínyemre szökkent,
Onnan a hasamba röppent;
Tőle gyűlt meg, tőle telt meg,
Tőle kaptam ezt a terhet.“*

(A finn „marja“ bogyó-t jelent. Tehát a Mária név sem a héber Mirjamból származik, hanem a finn „Marjá“-ból. A szőlő is bogyós gyümölcs, nyilván eredetileg a finn hagyományban is szőlő szerepelt, és csak az északi haza viszonyai közt helyettesítődött számóccával, áfonyával. A gyermeket „virágnak nevezi anyja“, míg „más nép mihasznának mondja“. Érdekes, hogy az idézett mérai mesében is növényi nevet kap (*Zöldlevél*) a szőlőtől fogant csodagyermek, aki már háromnapos korában tanulni akart menni.

A Kalevalában pedig a gyermek kéthetes korában már megfeddi Vajnemőjnt! Ahogy a 12 éves Jézus kijelentésén, bölcsességén is cso-

dálkoztak, akik hallgatták. (Luk.ev., 2, 46-47.) Emlékezzünk rá, hogy Ésaías „vesszőszál“-nak nevezi az eljövendő Megváltót! (Ésaías 11, 1: „És származik egy vesszőszál Isai törzsökéből, s gyökereiből egy virág-szál nevededik.“) A Názáret nevet sarj, virágzó gally, virág jelentéssel értelmezik.²⁰ (Vö. héber nészer = rügy.)

A szőlő szavunkkal lehet kapcsolatos még a *szél* is. Mivel a Szél a Vénusz neve a magyar hagyományban, ezek szerint a szőlő nemcsak a Nap, hanem a Hajnalcsillag gyümölcse is volt őseink hitében. A Szél (vö. német *seele* = lélek), amiből *szellem* (és a régi *szellet*) szavunk is képezetett, a Szent Lélek eleme (és „csillaga“). Jézusra galambként szállt le a Szent Szellem: „Láttam a Lelket leszállani az égből, mint egy galambot, és megnyugovék ő rajta.“ – mondta Keresztelő Szent János. (Ján. 1,32.) A galamb a Vénusz (Astarte) egyik szent madara. Az egyiptomi mitológiában a benu, a főnixmadár a Nap (Ré) lelke, és neve azonos a Hajnalcsillagéval! Eszerint a Vénusz (=Szél) a Nap lelke, szelleme, a Szent Lélek, azaz a Szent Szellem (Szent Szellő) csillaga! Keresztelő Szent János azt is megjósolta, hogy Jézus Szent Szellemmel fog keresztelni: „...de aki elküldte engem, hogy vízzel kereszteljek, az mondá nekem: A kire látod a Lelket leszállani és rajta megnyugodni, az az, a ki keresztel Szent Lélelkel.“ (Ján.1,33.) De Jézusra nemcsak a megkeresztelkedéskor szállt le a Szent Szellem, hanem attól is fogant! Erről tanúskodik pl. Lukács evangélista, aki szerint az angyal (talán madár alakban? – hisz őseink angyalai a tündérek gyakran madárként jelennek meg) ezt mondta Máriának: „A Szent Lélek szállt te reád, és a Magasságosnak ereje árnyékoz meg téged, azért ami születik is szentnek hivatik, Isten Fiának.“ (Luk. 1,35.)

Jézus megkeresztelésekor „megnyílt az ég“ (Luk.3,21.), ami csak hajnalban lehetett, erre utal „hajnal hasad“ kifejezésünk is. János evangéliumában olvasható az a párbeszéd, amelyet Jézus Nikodémussal, farizeus barátjával folytatott. Neki mondta Jézus: „Ami testtől született, test az; és ami Lélektől született, lélek az. A szél fú, ahová akar, és annak zúgását hallod, de nem tudod, honnan jó és hová megy: így van mindenki, aki Lélektől [Szellemtől, azaz a Széltől!] született.“ (Ján. 3, 6 és 8.) E rejtélyes kijelentés értelme az lehet, hogy a Szent Szellemtől születtek (mint Jézus) olyan szabadok, mint a szél. Hogy Jézus parancsolt a szeleknek, arról Lukács evangéliumának 8. fejezte szól: „megdorgálá a szelet“, amikor lecsendesítette a Genezáret-tavi szélvihart.

JEGYZETEK

- 1 A görög mítoszok. Bp., 1981., 2.k., 236. o.
- 2 Szimbólumtár. Bp., 1997., 435.o.
- 3 Kerti növények regénye. Bp., 1985., 336.o.
- 4 Jankovics: I.m. 50.o.
- 5 Jankovics M. A fa mitológiája. Debrecen., 1991., 50. o.
- 6 Jankovics: I.m. 50. o.
- 7 Fáy: A magyarok őskora, Bp., 1910., 199. o.
- 8 R.Liebi: Beteljesedett prófécia, Bp., é.n, 13. o.
- 9 Vanyó L.: Az ókeresztény műv. szimbólumai. Bp., 1988., 125. o.
- 10 Bibliai régiségtudomány. Tahitótfalu, 1928., 27. o.
- 11 Mitológiai enc. Bp., 1988., I., 461. o.
- 12 Szőlő-Szült Kálmány: Madács-Posonium, 1998., 63-64.o.
- 13 I.m., 67.o.
- 14 Magyar ősmesék. Debrecen, 1999., 23. o.
- 15 Berze Nagy János: A búbajos lakat. Bp., 1979., 54. o.
- 16 Nagy Olga: A szegény ember táltos tehene. Kolozsvár, 1976., 125. o.
- 17 Vanyó L. I.m. 124.o.
- 18 Lásd a "Madár és magyar" fejezetet
- 19 Demény István Pál: A magyar szóbeli hősi epika. Csíkszereda, 1997., 51.o.
- 20 Gyürk L.: A Biblia földjén. Bp., 1990., 213. o.

A magyar Istenanya

Bau és a Bódogasszony

Lagas sumér város termékenység-istennőjét Baba, Bawu és Ba'u néven nevezték. Gyakori jelzője „Báu anya“ volt, jelképe (szent állata) a liba. A sumérok gyógyítónak is tartották, de legfőképpen mint életadót, az istennek és minden gyermek anyját tisztelték. Bawunak (Báunak) a hagyomány szerint 7 lánya van. Bobula Ida írja: „Bau kifejezetten a fű és a fa, a termés és aratás asszonya. Különleges ünnepe, mikor a nép először eszik az új gabonatermésből.“¹ A magyar új kenyér ünnepe is nagyjából egybeesik az augusztusi Nagyboldogasszony ünneppel. Ezt megerősítik azok az összefüggések, amelyek a magyar „fa“, „fű“, „fű“, a német (?) „baum“=fa szavak és a Bau név közt fennállnak. Bau nagyon emlékeztet Bona Deára, a római mitológia „jó istennő“-jére, aki kapcsolatban áll az erdővel (a fákkal), a növényzettel, és különösen a mágiával és gyógyó-vényekkel. „Mezei“-nek, „gyógyító“-nak, „tápláló“-nak, „nagy hatalmú“, „fényhozó égi királynő“-nek nevezték. „Szenteltek tiszteletére ligeteket, tűzhellyel ellátott kápolnákat, s tükroket mint a varázslat eszközt.“² Bona Deát bőségszarival ábrázolták, tehát a bőséget tőle származtatták.

Baba-Bawu „Ba'u“ névalakjából származnak nyilvánvalóan a „bö“, „bű“, „báj“ szavaink, (valamint a „báj“-ból képződhetett a „buja“ is). A „Baba“ (Bawu) névváltozatból pedig a „bába“ (ezzel kapcsolatos még a „bábu“ és a „báb“ is) keletkezhetett. A „bö“ eredetileg vezért, hatalmást, előkelőt jelentett, és később alakult ki „tág“ jelentése. Az óegyiptomi „bau“ szó (b'w) ugyanúgy „hatalom“ értelmű.³ A „bű(v)“ és „báj“ szavaink (gyakran összetételben: búbáj, bűvös-bájós) egyaránt varázslást, igézést, ráolvasást jelentenek, de a „báj“ még kellemet és kedvességet is, a „buja“ szavunk pedig a báj (és a bö?) leszármazottjaként „dúsan tenyésző, bőven termő“, valamint „kéljelgő“ értelemmel bír

A magyar anyaistennő neve (Nagy) Boldogasszony. A magyar néphit 7 Boldogasszonyról tud (Ba'unak is 7 lánya van a sumér mitológiában).

Bíró Lídia „égi királynő“-rajzai kislány korából

A „boldog“ szavunk eredetileg „bódog“ volt, amit a latinbeli „beatuus“ is megerősít, hiszen a „bod“ és a „beat“ szógyökök megegyeznek. A magyar „bódog“ annyi, mint: „szent, gazdag, szerencsés, vastag, terhes“, a latinbeli – nyilván magyar eredetű – „beatuus“ pedig: „gazdag, áldott, termékeny, dús, szerencsés, boldog“. Nyilvánvaló, hogy a „bódog“ szavunk is Bau istennő valamelyik nevéből ered. De alighanem megmaradt a székelyeknél Baunak „Baba“ névalakja is: a gyimesi csángók „a holdat Babbának nevezik és a Szűzmáriát karján a gyermekjézussal Babbamáriának mondják a csíksomlyói székelyek is“⁴⁴ A „bába“ szó pedig azért lehet kapcsolatos a Baba (Bawu) névvel, mert az istennő segíti a nőket szüléskor, ő könnyítheti meg a szülést, akárcsak a bábák. Mivel a „bába“ szóval az öregasszony képzele társul, nem lehetetlen, hogy a „Bau“ név az istennő fiatal megjelenését, a „Baba“ pedig az öreg alakját jelentette. (Hasonlóan a görög mitológiában is megőrződött felfogáshoz: „a Hold három fázisa – a növekvő, teli és fogyó Hold – a matriárka életének három szakaszára, leányságára, nimfa korára és vénségére emlékeztet.“⁴⁵)

A német „baum“ szónak „rúd“, „pózna“ értelme is van, és a palócok „bódoganyá“-nak nevezik a parasztházak mestergerendáit tartó oszlopot. Ez, valamint a „Bau“ név összefüggése „fa“ (finnül „puu“, manysi „pa“, stb.), „fű“, „fi“ szavainkkal világossá teszi, hogy a Bau istennő, azaz a Bódogasszony a világfával, a Tejúttal azonos, és mivel a világfa a lelkek hazája, ezért ő adja a lelket (vagyis az életet) a föld lényeknek.

Az inkáknál is élt e magyar (sumér) istennőhöz hasonló felsőbb hatalom tisztelete: „a földet az inkák népe a mindenség anyjának tekintette, anyaföldnek nevezte....“

A termés első gyümölcseit áldozták szimbolikus képmása előtt... Az istenanya védőistene volt a szülőasszonyoknak is, és kultusza a természet örökös megújulásával, az ember, az állatok és növények sokasodásával, bőségével és termékenységgel ugyancsak kapcsolatban állott.⁴⁶

Hogy mi köze a babnak a bábákhoz, a babákhoz (gyermekekhez), és Baba (Bawu) istennőhöz, azt Görögország prehellén őslakóinak az a hite magyarázhatja meg, amelyről Graves írt: „A harmadik elképzelés az volt, hogy a szellemekből lehetnek újból emberek, ha babba, dióba vagy halakba költöznek, és leendő anyjuk ilyen formában megeszi őket.“⁴⁷

A gyermekek születését (fogantatását) a szellemek (ősök) reinkarnáló-

Piami Erai sírsztéléje (Kopt, K.u. VIII. sz.)

dását az ősmagyarok tehát összekapcsolták a babbal, a bab nők általi megévésével. Pythagorasz, aki a lélekvándorlás tanát hirdette, tiltotta a bab evését híveinek.⁸ Bizonyára ő is lélekhordozónak ismerte a babot. A babvetés (másik nevén: bobolás) „rég ismert formájú, ám lényegében titkos tartalmú jóslás” a magyaroknál. A jóslás módja: egy dobba (a „dob” a „bod” gyök fordítottja!) 41 babszemet tettek, amiket megfelelő rendben helyeztek el, majd rázni kezdték a dobot, és figyelték, hogy a babszemek merre mozdulnak el. László Gyula írja, hogy „41-es szám valamiképpen az ősök tiszteletével, vagy az ezzel kapcsolatban levő termékenység-varázslattal függ össze.”¹⁰ Ipolyi írja, hogy a varázslást, igézést, stb. népünk sok helyen „babicsolás”-nak nevezi. A „bóbiskol” szavunk pedig összetartozhat a „bódul”-al, és mindkettő a révült állapotra utal és ezzel talán egy olyan felfogásra, hogy a révület (bódutság) a boldogsággal egyenlő (a halál pedig a megboldogulással). Mivel a „domb” és „dob” összefüggnek, a „búb” is kapcsolatos lehet a Baba-Bawu névvel, ami az anyaisten-nőnek a Teremtés kezdetén az ősvízben felbukkanó Ósdombbal (szigettel) való azonosságát jelentheti. A Bódogasszony nevének töve – a „bod” gyök – még a vizekkel is összefügg: magyar „víz”, „vese”, „fűz”, „patak”, „fazék”, „veder”, v.ö.: latin „vesica”, komi „bad-pu”=fűzfa, német „bad”=fürdő. A világfa-tejút nemcsak fa és út, hanem folyó is, a vizek forrása, a víz pedig a születés eleme (magzatvíz), az élet, a termékenység biztosítója. Bodon (vagy bödön) a neve nyelvünkben az odvas vagy kivájt fatörzsnek, (a világfa pontos szimbóluma) amit a kút kibélelésére vagy csónaknak használtak. A régi magyarok sok gyógynövényt neveztek el a Boldogasszonyról, ami megerősíti, hogy gyógyítónak tartották, akinek jóindulatú erejét növények is tartalmazzák. Erdélyi Zsuzsánna írja: „...a ‘Bódugságos Szűz Mária’ ‘küldi el’ a rontást hozó asszonyokat – betegségdémonokat – tengernek fenekire ... S ugyancsak a Boldogságos Szűz Mária gyógyítja, birtokolja a mágikus betegségelfűvás ősi képességét, amely a gyógyító művelet befejező szakasza: ‘... számból származott szent lélekzetemmel megfűllak’; ‘...Kötözve legyenek a rosszak (Se értsenek se halljanak) Az igaz szó általa...’”¹¹ Nagyboldogasszony napja aug. 15-e (közel Diana istennő napjához, aug. 13-hoz), ekkor kezdődik egy varázsserejünek tartott időszak, amely szept.8-án fejeződik be, Kisaszszony napján. Ez a varázsidőszak kedvező a gyógyfűvek szedésére, mag-nak való búza cséplésére, sokáig elálló tojások gyűjtésére, stb.¹² Báu-Baba

istennő városának, a sumér Lagasnak a neve talán a mi „lugas“ és „liget“ szavainkban őrződött meg. Lehetséges, hogy Lagast Bau tiszteletére lugasokkal, ligetekkel telepítették be lakói egykor, és a város erről a jellegzetességéről kapta a nevét.

JEGYZET

- 1 Bobula I.: A sumér-magyar rokonság kérdése. 1961., 75.o.
- 2 Mitológiai enciklopédia. Bp., 1988., II. k., 162.o.
- 3 Dobrovits A.: Egyiptom és az antik világ. I., 107.o. / Bp., 1979.)
- 4 Kocsi-Csomor: Festett bútorok Székelyföldön. Bp., 1982., 165.o.
- 5 Graves, R.: Görög mítoszok. Bp., 1981., I., 13.o.
- 6 Gerol, H.: Az inkák tündöklése és bukása. Bp., 1965., 185.o.
- 7 Graves, i. m., I., 176.o.
- 8 Donini: Korok, vallások, istenek. Bp., 1961., 141.o.
- 9 Igézet ne fogja. Bp., 1990., 40.o.
- 10 László Gy.: A honfoglaló magyar nép élete. Bp., 1994., 388.o.